

TAMÁS ERZSÉBET

COMENIUS SZELLEMI HAGYATÉKA

Az egyetemes és a hazai neveléstudomány kiválósága Comenius Ámos János, akit a neveléstörténet „Galileije”-ként, az emberiség egyik „Magnus Magister”-eként emleget az utókor.

1650-ben, amikor Lorántffy Zsuzsanna fejedelemsasszony meghívására Patakra érkezett, a neves lelkész, pedagógus már 58 éves volt, több mint két évtizedes pedagógiai elméleti munkásság állt mögötte, s ezzel együtt sok gyakorlati nevelői tevékenység is. Nevelési módszereit számos európai országban ismerték, színvonalas tankönyveiből tanultak az iskolák diákjai.

Patakon az 1531-ben alapított Református Kollégium újjászervezését, megreformálását várták tőle. Comenius pár hónapos gondolkodás után fogadta el a felkérést. Elképzeléseit a „lelki tehetségek kiművelése” és a „Nagyfényű Pataki iskola tervzet”-ében szövegezte meg.

Ittléte alatt aktívan, lelkiismeretesen dolgozott, tankönyveket, tanulmányokat, színjátékokat írt, előadásokat szervezett. Négy év múltával mégis úgy döntött, hogy elhagyja Patakot. Az utókor számára fennmaradt emléke, szellemisége, példaértékű munkássága. Híres művei közül néhányat említek meg. A legismertebb az Orbis Sensualium Pictus képes gyermeklexikon, amelyet Patakon írt, korának egyik legszínvonalasabb kiadványa. Eddig harminc kiadása jelent meg. Napjainkban is tudósok, gyakorló pedagógusok használják, tanulmányozzák. A Didactica Magna című kötete a neveléssel, oktatással kapcsolatos nézeteinek gyűjteménye. A Pampaedia című műve nevelélméletének összegezése. A Schola Ludus-t is Patakon írta. Comenius a tudás megszerzésének lehetőségét színpadi játékok formájában is megálmodta. A Vestibulum című művében a latin és a magyar nyelv tanításának módszertanáról is olvashatunk.

Mivel Comenius hagyatékának örökösei vagyunk, engedjék meg, hogy a híres pedagógus 1650. november 24-én, Patakon, a fejedelemsasszony jelenlétében elhangzott A lelki tehetségek kiműveléséről című tanulmányából idézzek néhány szép, ma is aktuális gondolatot: „Mindenki tisztelje a törvényt! Mindenki szolgál mindenkinek! Az élethez szükséges tudásanyagot kell tanítani! Minden embert kiművelni! Értelmüket nyissuk fel a dolgok révén! A műveltséget szorgalom és fáradtság által lehet megszerezni! Művelt nemzet bővelkedik és gyönyörködik az életben! Nyugodt, békés, biztonságos életet csak a lelkileg kiművelt

emberek teremthetik meg! Lelketek ösztökéljen! A művelt emberek emberiek az erkölcsaikben! A művelt népeknek a világ minden eleme adózik.” (Comenius, 2003, pp. 137.)

1950. augusztus elején, 15 évesen léptem át a Tanítóképző Intézet kapuját beiratkozás céljából. Az igazgatói irodában egy fiatal, megnyerő külsejű férfi ült. Akkor még nem tudtam, hogy ő Sipos György tanár úr. Az irodában szűrt fény volt, ugyanis a zsalugáterek egy kivételével be voltak zárva. A személyes adatok beírása után a tanár úr felállt és megfogta a két kezem, a szemembe nézett és azt mondta: „Remélem, mi jó barátok leszünk”. A kézfogást a mai napig érzem. Mindent, amit elértem szeretett tanárainknak, az édesanyámnak és a húgomnak köszönhetek. Ide kívánczok Bächer Iván versrészlete:

*„Az igazi tanító akkor is hat, sőt akkor hat igazán,
amikor már testi valójában nincs jelen.
Tanár az, és csak az a tanár, aki tanítványába beépül.
A többi felügyelő csupán.”* (Bächer, 2007, pp. 17.)

1950 szeptemberében beindult a tanítás egy negyedikes és két elsős osztállyal, az egyik fiú, a másik egyes osztály volt. A két osztályban 75 tanuló kezdte meg tanulmányait. Második és harmadik évfolyam nem volt, mert 1948-1949-ben a tanítóképzést meg akarták szüntetni, és csak a miskolci intézetet akarták megtartani. Ezért volt csak első és negyedik évfolyam, akiket 1951 tavaszán én búcsúztattam el a Hodinka fa alatt.

E gondolatok után szükségét érzem, hogy szóljak az 1950-es évekről, amikor olyan fiatalok kerültek a sárospataki Tanítóképzőbe, akik nem rendelkeztek megfelelő anyagi és intellektuális háttérrel.

A második világháború után a megváltozott politikai és társadalmi viszonyok lehetővé tették, hogy a nyolcosztályos általános iskola elvégzése után a munkás és paraszt származású gyermekek továbbtanulhassanak. Mi jellemezte ezeket a fiatalokat? Kevés ismeret a világról, hiányos szocializáltság, egyszerű ruházat, szilárd elhatározás. Volt néhány kivétel is. Tanáraink fáradságot nem ismerve, rövid idő alatt lelkes, érdeklődő tanulógardát alakítottak ki. A tanórákon a klasszikus nevelési, oktatási elvek érvényesültek. A teljesség igénye nélkül felsorolok egypár nevelési célt: fegyelem, rendszeretet, udvariasság, segítőkészség, takarékoság, kitartás, akarat, munka- és hazaszeretet, erkölcsi, etikai igényesség, szép beszéd, tisztaság és az önismeret fejlesztése. Az oktatási célokból is megemlítek néhányat: a kor tudományos ismereteinek nyújtása, az értelmi erők fejlesztése, a tantárgyak módszertanának elsajátíttatása.

A feladatok végzése folyamán fejlődtek az értelmi erőink, a logikus gondolkodásunk, mint a megfigyelés, megnevezés, lényeglátás, emlékezet, képzelet, analízis, szintetizálás, hasonlítás, különböztetés, asszociálás, következtetés és általánosítás.

Milyen lehetőségeken keresztül valósultak meg ezek a célok? A nevelés területein:

- kollégiumi élet
- családlátogatás sárospataki családoknál
- elbeszélgetés, törődés, tanácsadás
- aktív sportélet megszervezése
- kirándulások szervezése
- színjátás lehetősége
- énekkari elfoglaltság
- tánccsoport megszervezése
- pénzbeli segítségnyújtás

Az oktatói munkát segítő lehetőségek:

- kollégiumi férőhely biztosítása
- tanórai munka
- tanulószoba működtetése
- korrepetálás
- tanulmányi versenyek

A tanári kar fontos feladatának tekintette minden tanuló életének, személyiségének megismerését, segítségét. A pataki szellem hagyományainak megfelelően a tehetségek felkarolását.

Tabula rasa

Mit is kaptam Comenius gazdag személyiségéből és elveiből? Mit írt az én tiszta táblámra az iskola és az élet? Milyen útravalót adott nekem a Sárospataki Tanítóképző nevelési-oktatási módszere? Visszaemlékszem a tizenöt éves gyermeklányra, aki egyedül léptem át az intézet kapuját, és hamar erősödni kezdett az önbizalmam, és rajongó diákja lettem az intézetnek. Rövid idő alatt bekerültem a negyedik évfolyam tornászai közé, a tánccsoportba és az énekkarba. Versenyornász lettem.

Kézen fogott a szerencse

Tanáraim igazi patoki szellemben neveltek: szigorral, megértéssel, tapintattal, következetességgel. Értéket képviseltek, példát mutattak, irányítottak az igényes, tiszta élet felé. Ez az iskola nem a származást nézte, hanem a személyiség lényegét, a benne rejlő csírákat segítette kibújni és kivirágozni. Tisztelte az embert! Jó időben, jó helyen voltam, érlelődő személyiségem minden hatást felszívott, mint a szivacs a vizet. A művészetek területén jeleskedtem. Tanáraim rám szórták erős sugaraikat, mint a nap a földre. Ezek a művelt, humánus emberek lettek a példaképeim. Különösen egy, akit idealizáltam, akihez erős érzelmi szálak fűztek. Életemnek meghatározó személyisége volt, legyen áldott az emléke. Különben a tanári kar minden tagja segített nekem. Az akkori hatások nem múltak el nyomtalanul, az eltelt évek alatt sokat dolgoztam, közéleti ember lettem.

Kora ifjúságom óta irányítom az életemet. Minden gondolatommal és cselekedetemmel helyet próbálok biztosítani magamnak a társadalomban. Ma is aktív, öntudatos, céltudatos, határozott, segítőkész emberként élek. Nyugdíjas éveimben írással foglalkozom: helytörténeti könyveket, újságcikkeket írok, és aktívan részt veszek a város közéletében. A mindennapokban mégis azt tapasztalom, hogy – mindezek ellenére egy egyedül élő nőnek – kapcsolatok és pozíció nélkül nehéz az elismerést megkapni.

Korunk legnagyobb hibája az emberek közötti távolságtartás, az udvariatlanság, a közömbösség és a tudás, a kultúra meg nem becslése. Szerintem hiányzik a klasszikus értelemben vett társasági élet. Engem ezek megbecsülésére megtanított a Tanítóképző tanári kara.

Hitvallásom

Gyűjtöttem a tudást, hasznosítottam a tapasztalatot, építkeztem a kultúra kincseiből, utazásaim során gyönyörködtem a művészetekben, emelkedett voltam a plátói szerelem érzésében, és mindezek birtokában megpróbáltam formálni a magam, a családom és a városom életét.

Világnézetem, istenfogalmam: az isteni tökéletességgel megalkotott összhangba rendeződő és működő világegyetem, mely emberi elme számára fel nem fogható misztérium. Az isteni bölcsesség összetartó ereje, a körforgás isteni értelme. A világmindenség anyaga,

végtelensége, a megdönthetetlen törvényszerűségei, a kölcsönhatások formáló ereje az életláncolat folytonossága, az idő, a tér, élet és halál. Az összharmónia, a szeretet, az energia, a mozgás, a sebesség, a fény és az örök változás.

Küldetéstudatom energiaforrása az ártatlan Jézus példamutató élete, aki a földi hatalom prédájaként elszenvetde a megaláztatást, a kínzást és a kereszthalált: hite igazságáért, a bűnös emberekért és a szeretet erejéért. Ezért feladatomnak tekintem a jelenségeket észrevenni, serkentő erővel szólni, javaslatot tenni, állást foglalni és cselekedni. Jelszavaim: humanitás, akarat, igazság, rend. Hitem: hiszek a közmondás üzenetében, mely így hangzik „Segíts magadon az Isten is megsegít!”, vagyis az isteni gondviselésben. A tehetség isteni szikrájában. A munka és a takarékoság életformáló erejében. Imáim: az ismert imádságokon kívül a jócselekedetek sorozata. Mert mi végre is vagyunk a világon? Jobbá válni, jót tenni, szeretni, védeni a földet, és tisztelni az életet. Ady Endre szavaival élve „Az Élet szent okokból élni akar” (A Tűz márciusa című vers).

Elmélkedésemet, a példaképül szolgáló tanáraink és a gyakorló iskolai tanítók jellemzésével folytatom. Kiknek munkálkodását áthatotta az elmélet és a gyakorlat egysége, és annak egyenrangúsága. A tanáraink szakmai tudás, elhivatottság, emberi magatartás területén egyaránt példaképeink voltak. A szubjektivitást elkerülve a névsor szerinti felsorolást választottam.

Ecsedi Lajos – Szerénységével és jóságával a képzőművészet szépségeire és a rajz alapismereteire tanított. Fontos elve volt a takarékoság.

Gonda Sándorné – Felkészült, nyugodt órákat tartott. Pozitív személyiségével, kedvességével, közvetlenségével tanította és nevelte a gyermekeket.

Hajdú András – A biológia- és kémiaórákon nagyon következetes egyéniségével az összefüggések, törvényszerűségek, a kölcsönhatások, valamint az alkalmazkodás vezérelveire, fontosságára hívta fel a figyelmet és sulykolta tanítványaiába.

Ködöböcz József – „A tanítók tanítója”, szerény, nagy tudású, jóindulatú, megértő, segítőkész tanár volt. Pedagógiát, lélektant, logikát, orosz és módszertant tanított. A pataki szellem, a hivatástudat őrzője és képviselője.

Kertész Irén – Pontos, szigorú munkavégzés jellemezte. Zárkózott, távolságtartó gyakorló iskolai pedagógusként tette a dolgát.

Lakatos György – Egyszerű, kedves tanár volt. Matematikát, fizikát tanított. Reál tantárgyakban nem jeleskedtem. E két tantárgyra vonatkozóan igaz volt az a szólásmondás: magas, mint prepának a logaritmus. Rövid ideig élt, 37 éves korában meghalt.

L. Nagy Ilona – Pedáns, szigorú, következetes órákat tartott a gyakorlóiskolában. Példaértékű volt az órára való felkészülése, a tanítási óra közben tartása, a módszerei, a szemléltetése, a kérdései, és nem utolsósorban a gyerekekkel való bánásmódja. Az elmélet gyakorlatban való megvalósulását tapasztalhattuk az óráin.

Magi Antal – A történelem- és földrajzórakon rövid, egyszerű, lényegkiemelő órákat tartott. Feleltetés előtt kérdései segítségével átismételtük az előző órai anyagot, majd utána feleltetett.

Páldi Jeremiás – Személyiségéből adódóan egyszerű órákat tartott. Szigorú és pontos volt. Magyar nyelv és irodalmat tanított.

Sipos György – Szigorú, dinamikus, ritmusos, akaraterős, fantáziadús, közösségépítő, jó szervező, segítőkész tanár volt. Fiatal lévén sok lánynak dobogott érte a szíve. A sporttevékenységek végzésekor formálódott személyiségünk és jellemünk.

Tapa András – Szerény, halk ember volt. Az orosz nyelvet próbálta megszerettetni a tanulókkal.

Tóth Károly – Zenét és éneket tanított, szigorú, de kedves ember volt. Pedáns megjelenésével példát mutatott az igényes öltözködésből. A Kodály-módszer lelkes és precíz alkalmazója.

Zilahi Ferenc – A Tanítóképző intézet igazgatója, kreatív, jó szervező, közvetlen, aki igyekezett biztosítani a Tanítóképző működését.

Zilahi Ferencné Lenke néni – Poroszos szigorral, de segítőkészen őrizte a leánykollégium rendjét.

Összképet alkotva az 1950-es évekbeli Tanítóképző Intézet működéséről és tanárainak munkájáról azt mondhatom, ilyen szellemiségű tanárok kohójában izzott a nagy múltú pataki szellem, a „genius loci” uralkodott, és sugárzó erejével formálta a jövő tanítóit. A „genius loci” ’a hely szelleme’ a tudat és a lélek mélyén lakozik és irányít.

Benne van a táj képe, szeretete, a történelmi múlt üzenete, a város hangulata, az iskola szabályrendszere, a tanárok személyisége, az osztálytársak ragaszkodása, a diákszerelmek, a diákcsínyek, az emlékek melege, az újíto, problémamegoldó, segítő erő, a tudás tisztelete és a művészet ápolása.

Tudatom és lelkem a leírt gondolatok segítségével figyeli a világot, de úgy látom, hogy Comenius üzenete, az egyházak tanításai, a tudósok eredményei, a világhálón megtalálható információk, a nagy gonddal megszervezett konferenciák, a művészetek hatásai kevés emberhez jutnak el, így kevés ember formálódik általuk, ezért még többet kellene tenni, hogy a felsoroltak szélesebb körben hassanak, hogy céltudatosabb emberek éljenek a világban, és megvalósulhasson a művelt emberek sokaságának álma, vagyis Comenius szellemi öröksége.

Gondolataimat tömör szavakkal és két aforizmával zárom. Minden vagyok, aminek születtem, amit tanultam, amit leírtam, amit átéltem, ami voltam, és amivé lehettem. „Az élet értelme az ember kiteljesedése!” (E. Kovács, 2001, pp. 29.) „A boldogság a szellem tökéletessége, az értelem épsége!” (Aurelius, 1982, pp. 119.)

Elhunyt tanárainnak tisztelettel jelentem az életben becsülettel helyt állok.

Irodalom

- Aurelius, M. (1982). In Kristó Nagy I. (szerk.). *Bölcsességek könyve*. Budapest: Gondolat Kiadó
- Bächer I. (2007). *Névsorolvasó*. Budapest, Ulpius-Ház Könyvkiadó.
- Comenius J. A. (2003). Comenius a nevelés és oktatás módszereiről. A lelki tehetségek kiműveléséről. *Bibliotheca Comeniana* 10, 137-168.
- E. Kovács K. (2001). *Ember és Világ*. Sárospatak: E. Kovács Kálmán magánkiadás